

Нацыянальны індэкс правоў чалавека

Метадалогія. Індэкс (НІПЧ) з'яўляецца выяўленай у лічбах ацэнкай, якія адлюстроўвае стан рэалізацыі правоў чалавека ў Беларусі. Індэкс вылічваецца на аснове экспертнай ацэнкі. Ацэньваюцца правы, спіс якіх складзены ў адпаведнасці з Міжнародным пактам пра грамадзянскія і палітычныя правы (прыняты Генеральнай Асамблеяй ААН 16 снежня 1966 года) і Міжнародным пактам пра эканамічныя, сацыяльныя і культурныя правы (прыняты Генеральнай Асамблеяй ААН 16 снежня 1966 года). Ацэнка асобных правоў таксама дае магчымасць вызначыць НІПЧ для груп, галіны правоў і ўсёй краіны. Ацэнка выстаўляецца па стану на бягучы год.

Спіс правоў (індыкатары). Спіс базавых правоў для складання НІПЧ вызначаецца на аснове пазначаных вышэй міжнародных дакументаў. Тэкст дакументаў дазваляе вылучыць 93 базавых грамадзянскіх і палітычных, а таксама 154 эканамічных і сацыяльных правоў, якія тычацца шырокага спектру прававых адносін – ад права на жыццё і свабоды асацыяцыі, да справядлівай узнагароды за працу і доступу да сістэмы аховы здароўя. Па вынікам працы экспертаў, кожнае вылучанае права атрымлівае ацэнку па шкале ад 1 да 10, што дазволіць зафіксаваць сітуацыю з яго рэалізацыяй у Беларусі.

У адпаведнасці са структурай пакта, 93 базавых грамадзянскіх і палітычных правоў аб'ядноўваюцца ў 18 груп, 154 эканамічных і сацыяльных правоў у 31 групу. Групы ў сваю чаргу могуць быць аб'яднаныя ў 9 грамадзянскіх і палітычных, а таксама 8 эканамічных і сацыяльных галін.

Грамадзянскія і палітычныя галіны правоў: права на жыццё, права не падпадаць пад катаванні, жорсткае, бесчалавечнае ці зняважлівае годнасць стаўленне і пакаранне, права на свабоду і прыватную недатыкальнасць, права на справядлівы суд, права не падпадаць пад адвольнае ці незаконнае ўмяшанне ў прыватнае і сямейнае жыццё, свабода сумлення, права на свабоду меркаванняў і іх выяўленне, права на мірныя сходы, права на свабоду асацыяцыі.

Эканамічныя і сацыяльныя галіны правоў: права на працу, права на здароўе, права на адукацыю, права на сацыяльнае забеспячэнне, права на годнае жыллё, права на годнае харчаванне, права на ўдзел у культурным жыцці, права на карыстанне вынікамі навуковага прагрэсу і іх практычнае прымяненне.

У выніку складання Індэксу ацэнку па шкале ад 1 да 10 атрымае кожная група і галіна правоў.

Праца экспертаў. Значэнне Індэксу вызначаецца праз экспертную ацэнку. У рамках падрыхтоўкі Індэксу мяркуецца ўцягнуць у працэдуру ацэнкі некалькі дзясяткаў спецыялістаў з розных сфер. Усе 247 правоў, стан выканання якіх падпадае пад ацэнку, падзяляюцца на 17 галін, кожная з якіх мае сваю экспертную раду з 7-9 чалавек. Эксперт, які мае адпаведныя кампетэнцыі, можа ўваходзіць у склад больш чым адной рады.

Экспертныя рады ўключаюць прадстаўнікоў праваабарончых арганізацый, прафесійных асацыяцый, даследчых і аналітычных цэнтраў, іншых няўрадавых арганізацый, а таксама незалежных экспертаў. Для прадухілення канфлікту інтарэсаў у склад экспертаў не ўключаюцца прадстаўнікі дзяржаўных органаў і бізнесу.

Адбор экспертаў ажыццяўляецца арганізатарамі Індэксу на прынцыпах адкрытасці і максімальнага ўключэння ў працу прадстаўнікоў экспертнае супольнасці і няўрадавых арганізацый, якія спецыялізуюцца ў рэалізацыі пэўных правоў (іх груп і галін).

Працэдура ацэнкі. Працэдура ацэнкі ўключае ў сябе падрыхтоўчы аналіз сітуацыі ў асобнай галіне правоў, азнаямленне экспертаў з падрыхтоўчым аналізам, правядзенне экспертнага пасяджэння, падсумаванне вынікаў і напісанне выніковай справаздачы.

Падрыхтоўчы аналіз. Падрыхтоўчы аналіз праводзіцца адным з экспертаў рады і ўключае ў сябе агульнае апісанне сітуацыі ў асобнай галіне права, а таксама асноўныя факты і падзеі звязаныя з галіной. Аналіз мусіць быць змястоўным, кароткім (2-3 старонкі), не ўтрымліваць рэкамендацый, ацэнак і вывадаў.

Аналіз мае выключна азнаямляльны характар і накіраваны толькі на тое, каб узнавіць і пазначыць для экспертаў асноўныя факты і падзеі, зрабіць больш эфектыўным і інфармацыйна насычаным экспертнае абмеркаванне, але непасрэдна не ўплываць на яго вынік.

Падрыхтоўчы аналіз рассылаецца экспертам не менш чым за 10 дзён да збору экспертаў. Эксперты ў сваіх ацэнках ніякім чынам не звязаны інфармацыяй, прадстаўленай у падрыхтоўчым аналізе.

Збор экспертаў. Збор экспертаў праходзіць у рэжыме супольнага абмеркавання ў ходзе якога эксперты па чарзе выказваюць сваё меркаванне пра сітуацыю з правамі чалавека ў асобнай сферы, рэалізацыі канкрэтнага права, выказваюць свае стаўленне да падрыхтоўчага аналізу і падаюць уласныя папярэдні ацэнкі. Пры неабходнасці, па асобным аспектам права, праводзіцца дыскусія ці ўдакладненне фактаў і пазіцый.

Пасля дыскусіі праводзіцца адкрытае абвясчэнне экспертных ацэнак. Кожны эксперт называе ўласную ацэнку рэалізацыі асобнага права па шкале ад 1 да 10, дзе 1 гэта найлепшы ідэальны стан у галіне, а 10 найгоршы з магчымых станаў. Пры выстаўленні ацэнкі эксперт сыходзіць з уласнага заснаванага на фактах і аргументацыі разумення сітуацыі ў галіне.

З выказаных экспертных ацэнак па кожнаму праву вылічваецца сярэдня арыфметычная, якая і з'яўляецца базавым значэннем для Індэксу. Далей атрыманыя ацэнкі могуць выкарыстоўвацца для вывадзення індэксу для груп, галін правоў і краіны ў цэлым. Індэкс групы і галіны правоў выводзіцца як сярэдня арыфметычнае значэння базавых правоў.

Падрыхтоўка выніковай справаздачы. На паставе ацэнак экспертаў, арганізатары Індэксу рыхтуюць выніковую справаздачу, у якой апісваюць кантэкст і сітуацыю ў асобнай галіне, асноўныя факты і падзеі, а таксама выніковыя значэнні Індэксу для базавых правоў, груп правоў, галін, краіны ў цэлым. Аўтары выніковай справаздачы могуць даваць свае ацэнкі і інтэрпрэтацыі, рабіць вывады і рэкамендацыі, але не могуць змяняць, крытыкаваць ці ставіць пад сумнеў выніковыя значэнні Індэксу.